

bcn.cat/
museuhistoria
facebook.com/barcelonacultura
twitter.com/bcnocultura

Museu d'Història de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona

Informació i reserves
Tel. 93 256 21 22
reservesmuhba@bcn.cat

GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHBA:	
1 – Barçino/BCN	8 – Defensa 1936-39/BCN
2 – Gaudí/BCN	9 – Orient/BCN
3 – Diagonal/BCN	10 – Seat 1950-65/BCN
4 – Parcs/BCN	11 – Poblenou/BCN
5 – Gòtic/BCN	12 – Teatres/BCN
6 – Aiguà/BCN	13 – Cooperatives 1842-1939/BCN
7 – Barraques/BCN	

© MUHBA 2012	1ª Edició, gener de 2013
AUTORIA:	Mercè Tatjer, Salvador Clarós, Andrea Manenti
FOTOGRAFIA:	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu Històric del Poblenou, Col·lecció Jordi Fossas, Institut Cartogràfic de Catalunya, Tavis, Josep Brangulí, Salvador Clarós, Andrea Manenti, Àngel Toldrà.
IDEACIÓ FORMAL I DISSENY:	Andrea Manenti

El MUHBA compta amb el suport del Cercle del Museu:

Patrons institucionals
Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País - Consell Econòmic i Social de Barcelona - Ateneu Barcelonès - Sport Cultura Barcelona - Associació Consell de Cent - Institut Europeu de la Mediterrània - Fundació Centre Internacional de Música Antiga - Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya

Patrons benefactors

abertis

gasNatural fenosa

Associats iQuizzini

Aigües de Barcelona

REPSOL

Siemens

el Periódico

Amics Canon

GRUP JULIA

HISTÒRIA D'UNA VOCACIÓ INDUSTRIAL.

Es presenta un breu recorregut al llarg de més de dos segles d'història en què la indústria ha tingut un paper clau en la formació i el creixement del nucli urbà del Poblenou, on la Barcelona metropolitana ha vist concentrar-se una part important de la seva activitat industrial i de la seva població obrera.

1. ELS PRATS D'INDIANES I LA INDUSTRIALITZACIÓ INCIPIENT 1730-1848
Durant el segle XVIII, Barcelona va viure una època de prosperitat econòmica, impulsada en bona part per la manufactura i l'estampació de teixits de cotó (indianes). L'expansió demogràfica començava a donar senyals de congestió a la ciutat encara emmurallada

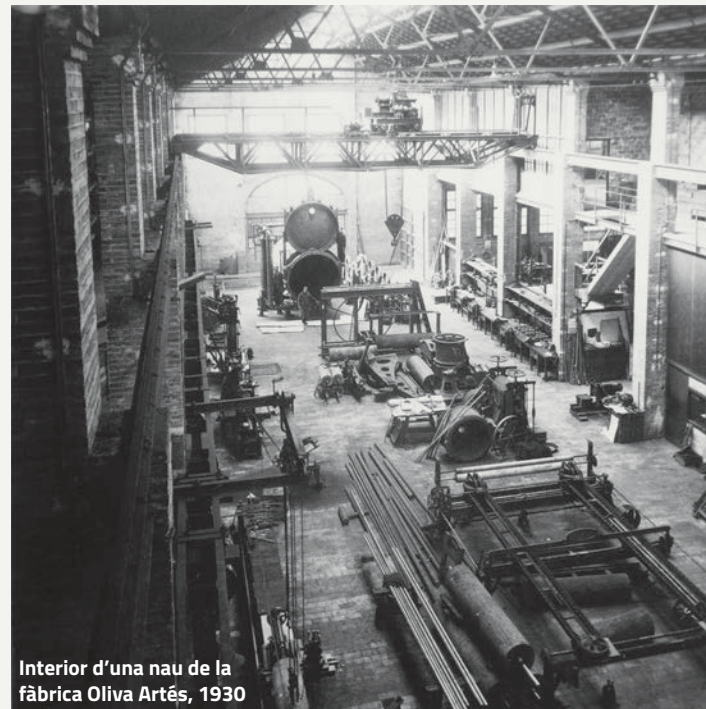
i va estimular els empresaris a buscar noves localitzacions per a la producció d'indianes. Així, van començar a proliferar prats d'indianes fora de les muralles, i sobretot a la part de mar del municipi de Sant Martí, fins aleshores molt poc poblat, essencialment rural i caracteritzat per una molt beneficiosa abundància d'aigua. La introducció de la màquina de

vapor i el sector tèxtil durant tot el segle XIX, sobretot en la branca dels acabats, dels teixits de cotó i de la fabricació llanera. A més a més, el tèxtil ja anava acompanyat per un bon ventall d'altres indústries, entre les quals destacava l'alimentària, la d'embotiment de vins i la metallúrgia. Amb l'explosió demogràfica es va produir un canvi substancial en l'estructura social del nucli urbà. La població obrera cada vegada més nombrosa va començar a organitzar-se per millorar les seves condicions de vida: així és com van néixer les primeres cooperatives obreres i es van assentar les bases dels moviments sindicals.

2. L'ESCLAT INDUSTRIAL I L'AUGE DEL TÈXTEL 1848-1897
Els terrenys del Poblenou presentaven diversos avantatges per a la localització de les fàbriques: proximitat del port i de les línies fèrries, bona accessibilitat i àmplia disponibilitat de sòl urbanitzable a baix preu. Així, en pocs anys, el Poblenou es va convertir en el nucli amb la concentració de màquines de vapor més gran d'Espanya, la majoria de les quals estaven al servei de la indústria tèxtil. Aquest va

en l'estructura productiva, les diverses onades de creixement demogràfic plantejaven la qüestió de l'habitatge massiu. Abans que els poders públics s'hi enfrontessin amb la construcció de grans polígons d'habitatge, es van crear nombroses cooperatives obreres per a la promoció de conjunts residencials a preus assequibles.

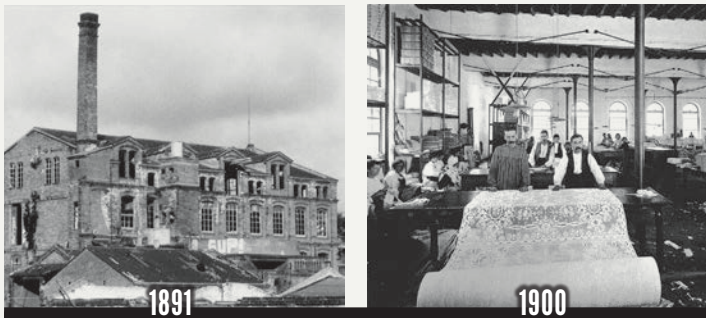
4. DE LA DESLOCALITZACIÓ DE LA GRAN INDÚSTRIA AL 22@ 1965-2000
L'any 1965, la creació d'un extens polígon industrial en els terrenys del port franc va convèncer moltes

Interior d'una nau de la fàbrica Oliva Artés, 1930

La fàbrica d'indianes de Can Ricart en un gravat del 1887

PERE IV I DIAGONAL: CONTRAPUNTS PATRIMONIALS.

El carrer de Pere IV i l'avinguda Diagonal són dos eixos singulars dins de la quadrícula homogènia de l'Eixample de Cerdà, avui consolidada també al Poblenou. Són dos carrers protagonistes de l'evolució de la metròpoli, tot i que en èpoques i amb processos molt diferents. En la seva complexa interrelació es resumeix tot el discurs sobre el patrimoni industrial impulsat per les darreres transformacions urbanes.

PERE IV. L'ESPINA DORSAL I FABRIL DEL POBLENOU.

Conegut també com la carretera de Mataró o de França, Pere IV ha estat durant molt de temps la principal via d'entrada i sortida de la ciutat en direcció a Mataró i Girona.

Projectada pels enginyers militars l'any 1763 seguint el traçat del primitiu Camí Ral, la carretera va començar a acollir en la segona meitat del segle XIX diverses fàbriques, i al llarg del segle XX es va consolidar com la principal artèria industrial de Barcelona.

En l'actualitat, el carrer Pere IV presenta fesomies força diferents que són vius reflex del que ha anat ocorrent en el temps. Deixa entreveure l'empremta del barri obrer que va ser escenari de confrontació i de revolta, de les dures jornades a les fàbriques, del virulent aixecament de la Setmana Tràgica i del fort esperit fraternal de les seves entitats cooperatives, recreatives i d'instrucció republicana. El seu paisatge, anàrquic com els sindicalistes que va acollir, es troba ara esquitxat d'elements de totes èpoques. La transformació urbana del 22@ contextualitza un present i un futur en què la carretera continuarà inspirant els relats de la Barcelona treballadora.

En el punt de partida, a tocar de la via del tren, el paisatge de Pere IV està modulats per una

de l'oci de les classes populars, com el desaparegut Ateneu Colón, fundat l'any 1889, i la Cooperativa Pau i Justícia, fundada el 1895. La confluència amb la Diagonal és el punt que ha sofert la transformació més intensa en els últims anys, amb l'enderroc d'un gran nombre d'edificis residencials i industrials per deixar espai al Parc del Centre del Poblenou. Després, però, Pere IV recupera l'aspecte de carretera, dominada per complexos fabrils d'èpoques diverses com els de Lucena (Ca l'Alió) o la Escocesa, o com Semillas Fitó i Colores Hispania més amunt, fins a arribar a l'imponent recinte de Ca l'Illa.

DIAGONAL. ENTRE RUPTURES I CONTINUITATS.

Dibuixada per Ildefons Cerdà com una via transcendental al seu pla d'eixample, la Diagonal ha trigat gairebé cent cinquanta anys a allargar-se fins al mar. La trama urbana del Poblenou havia evolucionat amb una lògica pròpia i impedia la prolongació de l'avinguda en aquest sector de la ciutat. La definitiva obertura de la Diagonal de llevant, acompanyada d'un seguit de transformacions urbanístiques importants, va ser, per tant, un punt d'inflexió en la trajectòria del barri. En resposta a l'intens debat ciutadà que va desencadenar aquesta iniciativa, es van introduir nous instruments normatius i de planejament. D'una banda, amb el pla 22@ s'intentava evitar una ruptura excessiva del teixit social i econòmic, propiciant continuïtat i renovació de la tradició productiva

del barri. De l'altra, s'ampliava d'una manera substancial la consideració sobre el patrimoni industrial del sector, amb l'aprovació d'un nou pla especial de protecció i la declaració de la fàbrica de Can Ricart com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN).

Aquest balanç difícil entre ruptura i continuïtat de formes i funcions es manifesta explícitament en el paisatge actual de la Diagonal. L'arquitectura contemporània n'és una protagonista, amb nombroses peces "d'autor", com la torre Agbar, l'hotel ME i l'hotel Princess, i diversos espais verds, com el Parc de Diagonal Mar i el Parc del Centre del Poblenou. Aquesta imatge urbana renovada conviu, però, amb la de grans naus i recintes fabrils antics, avui dia rehabilitats i convertits en equipaments. És el cas, per exemple, de Ca l'Aranyó, de Can Framis i de Can Jaumandreu. A més, encara és molt destacada la presència dels conjunts residencials que les cooperatives obreres del barri van construir-hi entre els anys cinquanta i setanta del segle XX: uns grans blocs nascuts des de la pròpia iniciativa popular com a solució a la greu

manca d'habitatge que el gran creixement demogràfic d'aquelles dècades posava de manifest.

La intersecció entre el carrer de Pere IV i l'avinguda és on els contrastos són més evidents, i on ha estat més problemàtic l'intent de conciliar els diversos valors en joc. La voluntat de reestructurar el sector al voltant de la Diagonal ha comportat el sacrifici, en aquest punt, de Pere IV, ara reduït a un camí que s'insinua per l'interior del Parc del Centre del Poblenou. Malgrat la desaparició d'un intricat teixit urbà fet de passatges, amb fàbriques i edificis d'habitatge, les reivindicacions ciutadanes van aconseguir la conservació de peces tan importants com Can Ricart i els tallers de mecànica Oliva Artés.

Contrast i contraposició corroboren els trets morfològics propis dels dos eixos de Pere IV i de Diagonal, que generen un contrapunt intens al voltant de la idea de patrimoni.
Pere IV: eix vertebrador, resultat de l'evolució orgànica d'un tros de ciutat, document viu de la seva trajectòria històrica: el patrimoni que es fa paisatge urbà.
Diagonal: eix de futur, de frontera i de ruptura, que ha d'afrontar, però, el repte de la incorporació d'elements existents i significatius: una renovació urbana en què ressonen els ecos patrimonials.

POBLENOU: EL MOTOR INDUSTRIAL DE BARCELONA

A partir del segle XVIII i fins l'actualitat, la història de la ciutat de Barcelona ha estat fortament lligada a la seva trajectòria industrial. La tradició artesanal, la prosperitat d'una agricultura que propiciava amplis beneficis comercials i les experiències de producció d'indianes del segle XVIII van ser les principals condicions favorables per a l'esclat a Catalunya de la Revolució Industrial, la qual, al llarg del segle XIX, va transformar profundament l'economia i la societat de moltes ciutats i regions europees.

Un condicionament decisiu per a la industrialització catalana va ser, però, la manca de recursos naturals com el carbó i el ferro. El port de Barcelona es va convertir així en la principal porta d'entrada de matèries primeres, i també de maquinària procedent sobretot d'Anglaterra. La proximitat al port va ser, per tant, un factor estratègic per a la implantació de les primeres fàbriques. Això, juntament amb la bona accessibilitat, l'àmplia disponibilitat de sòl urbanitzable i la presència de nombrosos prats d'indianes van fer del Poblenou una localització privilegiada per als nous establiments productius.

Sota l'impuls inicial del sector tèxtil, aquest barri de l'antic municipi de Sant Martí va plasmar la seva vocació industrial i es va convertir en pocs anys en una de les principals concentracions manufacture-res de Catalunya i Espanya, coneguda també com la "Manchester catalana". Amb el temps, el seu teixit productiu cada vegada més complex es va conjugar amb un teixit social ric i molt actiu. Els treballadors del Poblenou es van organitzar en associacions i cooperatives obreres, i van tenir un paper molt important en la consolidació dels moviments sindicals.

Tanmateix, al llarg de l'últim terç del segle XX, amb el tancament d'algunes empreses i la reubicació de moltes altres, el barri va perdre progressivament el protagonisme industrial, i diversos recintes fabrils van ser abandonats. Amb la millora de les connexions amb la ciutat van sorgir alguns intents de reconversió especulativa del sector, com el Pla de la Ribera de l'any 1965. Però va ser sobretot a partir dels Jocs Olímpics del 1992 que un seguit d'actuacions urbanístiques de gran envergadura (Vila Olímpica, Diagonal Mar, obertura de la Diagonal, Fòrum 2004, 22@) va transformar radicalment la fisonomia del barri. Una de les conseqüències va ser un canvi important en la organització productiva, impulsat per la voluntat de la metròpoli de crear un districte aglutinador d'activitats innovadores i tecnològicament avançades. Aquest canvi ha suposat també la introducció de noves formes urbanes i arquitectòniques, que han substituït en bona part el teixit industrial existent.

Malgrat la desaparició de moltes peces rellevants, encara es conserven avui importants signes de la trajectòria industrial del Poblenou, que modulen una vívida memòria col·lectiva i articulen un conjunt patrimonial de gran interès històric. Es tracta, de fet, d'un conjunt d'elements que, en la seva extensió temporal, espacial i tipològica, dóna fe de processos fonamentals en el desenvolupament de la Barcelona contemporània.

El perfil de la nova Diagonal s'enfronta, a l'àrea del Parc del Centre, amb el patrimoni industrial de conjunts com Can Ricart, i amb cooperatives d'habitatge que han tingut un pes destacat en la trajectòria del barri.

A tall, modern skyscraper with a distinctive tiered top, surrounded by other city buildings and greenery. The building has a light-colored facade with many windows. In the foreground, there are trees and a street with cars. Other buildings of varying heights are visible in the background under a clear blue sky.

1 CAN CARNÉ
Començament s. xx
C. Pere IV 32-34

2 LA UNIÓN METALÚRGICA
1914 - Josep Plantada
C. Almogavers 123

3 GALETES VIÑAS
1880-1886 - Joan Barba
C. Pamplona 96-104

6 MAGATZEM I HABITATGE DE MIQUEL PICÓ
1907
C. Pere IV 58-60

EIX PERE IV
L'espina dorsal del
Poblenou industrial

[illegible]

FARINERA DEL CLOT
1903-1908 - J.M. Pericas
Gran Via 837

A

PLÇA DE LES GLÒRIES CATALANES

CARRER DE BOLÍVIA

GRAN VIA

1

2

3 CAN FRAMIS
Primera meitat s. xx
C. Roc Boronat 116-126

4 HURACAN MOTORS
1957 - L. García-Barbón
C. Almogàvers 122-124

5 FÀBRICA D'ALBERT MUSTERÓS
Començament s. xx
C. Pamplona 88-90

6

7 OLIS PALLARÈS
Començament s. xx
C. Pere IV 63-67

8 COOPERATIVA LA FLOR DE MAIG
1927 - J. Rodríguez
C. Pere IV 92

9 CASINO FAMILIAR
Final s. xix
C. Badajoz 79-79 bis

10 LA CIUTAT GROGA "LES COTXERES"
1928 - Jose Alemany
C. Roc Boronat 99-115

D'ÀLABA

CARRER DE TELLS

ALMOGÀVERS

BADAJÓZ

CARRER DE D'ÀVILA

PETIT TOLLÍS

CARRER DE MATEU LLIBRE

CARRER DE PALERS

CIUTAT DE GRANADA

CARRER DE

HISPANO OLIVETTI
1942 - J. Soteras i l. Lauro
Gran Via 860

2

5 CAN JAUME "VAPOR D'..."
1874 - Josep C. Sant Joan

AVINGUDA DIAGONAL

CARRER DE TÀNGER

LA LLACUNA

3

CARRER DE SANCHO DE ÀVILA

B

D

E

RAMBLA DEL POBLENOU

4 CA L'ARNAU
1872 - Josep C. Liacuna

11 COOPERATIU PAU I JUSTÍCIA
1924 - Josep C. Pere IV

MON TURRO

[illegible]

16 LA ESCOCESA
Segona meitat del s. XIX
C. Pere IV 341-357

15 FÀBRICA DE JOAN LUCENA (ALIER)
1877
C. Pere IV 362-370

7 TORRE DE LES AIGÜES DEL BESÒS
1881 - Pere Falqués
Pl. de Ramon Calsina

17 SEMILLAS FITÓ
1951 - J. Garriga
C. Pere IV 418-422

18 COLORES HISPANIA
1927 - Josep Graner
C. Pere IV 482

19 FÀBRICA VALLS TEIXIDÓ I JORDANA
1909 - Emili Lluç
C. Pere IV 483

8 COOPERATIVES D'HABITATGE A DIAGONAL MAR
Anys 70
Av. Diagonal 38-78

CARRER DEL PERÚ

CARRER DE PERE IV

CARRER DE PUIGCERDÀ

CARRER DE CRISTÓBAL

CARRER DE TREBALL

CARRER DE LLUÏA

CARRER DE JOSEP PLA

PASSEIG DE...

AVINGUDA DIAGONAL

PARC DE DIAGONAL-MAR

5

Graner
02

19 FÀBRICA VALLS
TEIXIDÓ I JORDANA
1909 - Emili Lluch
C. Pere IV 483

8

H

19

20

CARRER DE PUIGCERDÀ

CARRER DE CRISTÓBAL

ACTIVES
DE A
MAR

38-78

CARRER DE JOSEP PLA

PASSEIG DE

20 CA L'ILLA
1930 - C. Martínez Sánchez
C. Puigcerdà 132-148

9 OBRA ESCULTÒRICA FRATERNITAT
1992 - Miquel Navarro
Pl. de Leonardo da Vinci

10 EDIFICI FÒRUM
2004 - J. Herzog i P. De Meuron
Parc del Fòrum

10 EDIFICI FÒRUM
2004 - J. Herzog i P. De Meuron
Parc del Fòrum

CULTURA
TAT
Muel Navarro
ardo da Vinci

ESTANY

F

A photograph of a busy street in Beijing, China. The street is lined with multi-story buildings, some with balconies and air conditioning units. Several cars are visible on the road, and a few pedestrians are walking on the sidewalks. The sky is clear and blue. A red letter 'B' is visible in the bottom left corner of the image.

C

D

A wide-angle photograph of a busy street in Bucharest, Romania. The street is lined with multi-story buildings, some with balconies and air conditioning units. Several cars are visible on the road, and a few pedestrians can be seen on the sidewalks. The sky is clear and blue. A red 'D' icon is visible in the bottom left corner of the image.

A photograph of a multi-story building in Madrid, Spain. The building is light-colored with multiple windows and balconies. A prominent yellow door is visible on the ground floor. The building is situated on a street corner, with a traffic light and a car visible in the foreground. A large tree is partially visible on the right side of the frame.

A photograph of a city skyline. In the center, a tall, white church spire rises above a cluster of green trees. To the left, there are several multi-story industrial or commercial buildings, some with visible windows and a brick facade. The foreground shows a street with a few parked cars and a person walking. The sky is clear and blue.

La línia de ferrocarril de Granollers va ser inaugurada l'any 1854. Abans de la construcció dels ponts de Marina i d'Almogàvers (1927), Pere IV i l'avinguda d'Icària eren els únics carrers amb pas a

nivell sobre la via del tren. El paisatge del primer tram de Pere IV està modulats per una barreja de petits tallers, edificis d'habitatge, naus industrials i magatzems, molts d'ells convertits en locals d'oci.

Entorn del nucli dels passatges
Iglésias i Trullàs, entre els anys
seixanta i setanta del segle
xix va créixer una barriada co-
neguda com barri d'en Trullàs,
que el 1878 va començar a
celebrar la seva festa major.

Escala petita i varietat d'usos caracteritzen el tram central de Pere IV, amb irregularitats tipològiques compensades per la continuïtat de la façana al carrer. Enmig dels habitatges s'hi trobaven seus d'entitats recre-

atives populars, com l'Ateneu del Colón, fundat l'any 1889, just on s' aixeca avui la seu de l'empresa de gas, i també locals comercials i magatzems de llarga trajectòria, com les ferreteries Balius i Can Coral.

Al voltant de la Rambla del Poblenou, Pere IV esdevé una mena de carrer gran del barri. Abunden el comerç i els edificis d'habitatges, i també algunes seus de cooperatives obreres, com La Pau i Justícia.

Després de l'àrea del Parc del Centre, radicalment transformada per l'obertura de la Diagonal i les actuacions del 22@, Pere IV recupera l'aspecte de carretera, ara amb espais més amplis i un ritme més pausat.

Els habitatges escassegen i es concentren al voltant del passatge de Klein, que porta el nom d'una important fàbrica de productes de goma i cautxú que es va instal·lar en aquest indret.

Antics recintes com Joan Lucena (Ca l'Alier) i La Escocesa destaquen en aquest tram de Pere IV. L'ús industrial d'aquests terrenys es remunta al 1852, quan s'hi va instal·lar una fàbrica de colorants que aprofitava la proximitat

d'una sèquia del Rec Comtal. L'església del Sagrat Cor, inaugurada el 1926 en el lloc on abans hi havia un altre temple destruït durant la Setmana Tràgica, va ser totalment reconstruïda el 1940, després de la Guerra Civil.

Establiments com Semillas Fitó i Ca l'Agustí també donen compte de l'existència d'una activitat rural a la carretera, on a poc a poc, al llarg del segle xx, s'anaven instal·lant noves fàbriques. Algunes d'elles tenien

una voluntat representativa remarcable, com Colores Hispania i la noucentista Valls, Teixidó i Jordana, fins a arribar a l'imponent recinte de Ca l'Illa, que marca el final del paisatge industrial de Pere IV.